

<https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.04.048>
УДК 811.161.2: 81.37

С.О. ВЕРБИЧ, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики
Інститут української мови НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: sviatoverb@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

ВЛАСНІ НАЗВИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПРОСТОРІ: ФУНКЦІОНУВАННЯ, ДОСЛІДЖЕННЯ, КОДИФІКАЦІЯ

У статті проаналізовано стан сучасної української ономастичної лексикографії, яка представлена численними словниками онімів, зокрема етимологічними, довідковими й перекладними. Основну увагу приділено двом типам онімних словників — етимологічним і нормативним. Схарактеризовано сучасні етимологічні словники ойконімів, гідронімів, інших топонімних класів, а також антропонімів — передусім власних особових імен і прізвищ. З'ясовано особливості нормативних — орфографічних, граматичних, словотвірних, словників передавання чужомовних онімів українською мовою — словників власних назв, які задовольняють запити користувачів щодо написання, творення, відмінювання найрізноманітніших онімів, відтворення іношомовних власних назв українською мовою. Акцентовано на важливості для сучасної мовленнєвої практики орфографічних словників як антропонімів, насамперед прізвищ, так і топонімів (передусім ойконімів), а також дериваційних — словників творення назв жителів населених пунктів і відтопонімних прикметників, оскільки серед таких утворень трапляється чимало відхилень від норми.

Ключові слова: власні назви, словники онімів, етимологічні словники онімів, нормативні словники онімів, катойконіми, відтопонімні прикметники, кодифікація онімів.

Як відомо, у лексиці кожної мови розрізняють дві групи слів — загальні і власні назви. Цей поділ сягає античних часів, коли всі лексеми в мові поділяли на імена, чи власні імена, і назви, чи загальні імена. У давніх греків це відповідно — ΟΝΟΜΑΤΑ ΚΥΡΙΑ, або ΠΡΟΣΩΝΓΙΑΙ; у римлян —

Цитування: Вербіч С.О. (2024). Власні назви в сучасному українськомовному просторі: функціонування, дослідження, кодифікація. *Українська мова*, 4(92), 48—65. <https://doi.org/10.15407/ukrmova2024.04.048>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

NOMINA PROPRIA, або APPELLATIVA (Білецький, 1972, с. 7). Основний критерій розмежування власних і загальних назв — індивідуалізація певної особи, предмета, поняття тощо. Отже, загальні назви об'єднують, узагальнюють однорідні об'єкти, а власні назви, навпаки, їх розрізняють, диференціюють. Інакше кажучи, власні назви, або оніми, — це індивідуальні назви окремих одиничних предметів (Карпенко, 2004, с. 83). Сукупність власних назв кожної мови формує її онімний простір. Сьогодні в цьому просторі функціонують найрізноманітніші оніми, основні з яких — це власні особові назви, або антропоніми, і власні географічні назви, або топоніми. Звісно, перелік усіх власних назв цими групами не вичерпується. Серед онімів побутують і власні назви космічних об'єктів (космоніми), і власні назви тварин та рослин (зооніми й фітоніми відповідно), і власні назви предметів матеріальної культури (хрематоніми), і власні назви певних часових періодів (хрононіми), і власні назви підприємств, організацій, партій (ергоніми) та ін. Усі ці власні назви вивчає така наука, як ономастика, або назвознавство.

Упродовж становлення ономастики як окремої мовознавчої науки усталилися різні підходи до аналізу онімної лексики: історичний, етнолінгвістичний, когнітивно-прагматичний, лінгвокультурологічний та соціолінгвістичний (Лукаш, 2023, с. 185—186). Наявні й різні форми опису власних назв — наукова стаття, монографія, словник. Найзручнішою формою опису онімної лексики справедливо вважають словники, у яких власні назви розміщено не розрізнено, а впорядковано. Це створює сприятливі можливості для лінгвістичного пошуку специфічних мовних явищ, їх унаочнення тощо (Вербич, 2017, с. 94). Отже, лексикографійна інвентаризація онімів будь-якої мови, що передбачає збирання, систематизацію власних назв і укладання їх у словники, — важливе завдання сучасної ономастики.

Українська ономастична лексикографія представлена сьогодні численними словниками онімів, зокрема етимологічними, граматичними й перекладними. У фаховій літературі виокремлюють два основні типи онімних словників — етимологічні й нормативні (граматичні, орфографічні, перекладні тощо) (там само, с. 95). В етимологічних словниках установлюють етимологію, тобто походження онімів, пропонують структурно-семантичний аналіз власних назв крізь призму їхньої мовної історії, а в нормативних — подають правильне написання, з'ясовують особливості деривації власних назв та похідних від них утворень, передавання українською мовою чужомовних онімів, здебільшого топонімів тощо.

В українській ономастичній лексикографії, як і у слов'янській загалом, серед усіх таких праць найбільше етимологічних словників різних власних географічних назв — передусім назв населених пунктів (ойконімів) і водойм (гідронімів). Коли йдеться про етимологічні словники ойконімів, то в цьому контексті важливо акцентувати не так на власне етимології тієї чи тієї назви поселення (з'ясування її словотвірної моделі, виокремлення твірної основи — антропонімної, топонімної, апелятивної, установлення її мотивації, або внутрішньої форми), як на визначенні первинної, істо-

ричної форми назви села, містечка, міста, без чого неможливо правильно з'ясувати етимологію ойконіма. З огляду на це пріоритетними є так звані історико-етимологічні словники ойконімів, у яких подають насамперед історичні форми певної назви поселення, а вже потім, на підставі їх аналізу й установлення історично первинної назви, пропонують її структурно-семантичний та етимологічний аналіз. Серед вітчизняних етимологічних словників ойконімів такого типу назвемо передовсім праці М.Л. Худаша та М.О. Демчук (Худаш, Демчук, 1991), М.Л. Худаша (Худаш, 1995; Худаш, 2004; Худаш, 2006), Ю.О. Карпенка (Карпенко, 1964; Карпенко, 1965а; Карпенко, 1965б; Карпенко, 1975; Карпенко, 1978), В.В. Лободи (Лобода, 1976), Д.Г. Бучка та В.В. Котович (Бучко, Котович, 2017), М.М. Габорака (Габорак, 2014), В.П. Шульгача (Шульгач, 2001), О.В. Іваненка (Іваненко, 2017), В.О. Яція (Яцій, 2015), С.О. Вербича (Вербич, 2019а). Ці праці хоч і відрізняються одна від одної як за обсягом власне етимологічної статті, так і за докладністю опрацювання історичних джерел, проте мають спільну рису — наявність історичних словоформ, що дає змогу простежити становлення назви конкретного поселення від часу її письмової першофіксації до сьогодення. Нині в цьому напрямі працює група ономастики відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України, науковці якої готують фундаментальний «Історико-етимологічний словник ойконімів України» — першу таку ґрунтовну працю за всю історію вітчизняного назвознавства.

Меншою мірою в українській ономастичній лексикографії представлені етимологічні словники інших топонімів — гідронімів, мікротопонімів, оронімів. Це зумовлено, очевидно, складністю дослідження відповідних власних географічних назв, насамперед гідронімів і оронімів. Адже чимало з таких топонімів виникло дуже давно, зазнавши певних формальних змін, тому не дивно, що низка з них демонструє сьогодні затемнену внутрішню форму, не завжди питому. Серед таких словників варто назвати колективну працю «Гідронімія Нижнього Подністров'я» (за ред. Ю.О. Карпенка) (Карпенко, 1981), студію Л.Т. Масенко «Гідронімія Східного Поділля» (Масенко, 1979), працю В.П. Шульгача «Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції)» (Шульгач, 1998), два словники — гідронімів і оронімів Івано-Франківщини М.М. Габорака (Габорак, 2010; Габорак, 2015), три словники гідронімів басейну Дністра С.О. Вербича (Вербич, 2007; Вербич, 2009; Вербич, 2013). Щодо мікротопонімів, то з-поміж цих локальних назв дрібних топооб'єктів багато етимологічно прозорих і пов'язаних із місцевою діалектною лексикою. Етимологічних словників цього класу топонімів, на жаль, небагато. Це зумовлено, напевно, складним процесом збирання і систематизації мікротопонімів спочатку в конкретному регіоні, а потім і в межах усїєї України. Однак наявність таких етимологічних праць, як словник Я.О. Пури — «Походження назв територіальних об'єктів Рівненщини» (Пура, 1990), розкриває перспективи подальшого дослідження українського мікротопонімікону у форматі етимологічних словників.

На окрему увагу заслуговують етимологічні словники різних власних географічних назв у межах окремого регіону й усієї України, що, по суті, є своєрідними універсальними довідниками топонімів. Із-поміж таких лексикографічних праць треба назвати передусім «Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі» за редакцією О.С. Стрижачка (укладачі: І.М. Желєзняк, А.П. Корепанова, Л.Т. Масенко, О.С. Стрижак; ЕСЛГНПР), «Топонімічний словник України» М.Т. Янка (Янко, 1998), студію Є.С. Отіна «Топонимия приазовских греков» (Отин, 2000), дослідження Н.М. Торчинської та М.М. Торчинського «Словник власних географічних назв Хмельницької області» (Торчинська, Торчинський, 2008), два словники М.М. Габорака — «Топонімія Галицької Гуцульщини» (Габорака, 2011) і «Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій» (Габорака, 2013) і нарешті «Етимологічний словник топонімів України» В.В. Лучика (Лучик, 2014). Ці праці також різняться як підходами щодо опису топонімів, так і глибиною їх етимологічного опрацювання. Зауважимо, що автори етимологічних словників і окремого різновиду топонімів, і їхніх різних класів, готуючи такі праці, повинні усвідомлювати особливу відповідальність, адже в цих словниках мають подавати передусім точну історичну й географічну характеристику топонімів, їхню науково вивірену етимологію, а не продукувати сумнівні гіпотези.

Меншою мірою у вітчизняній ономастичній лексикографії представлені етимологічні словники антропонімів: офіційних — особових імен і прізвищ та неофіційних — прізвищ. Щодо етимологічних словників особових імен, то тут треба назвати насамперед дві праці — «Власні імена людей. Словник-довідник» Л.Г. Скрипник і Н.П. Дзятківської (Скрипник, Дзятківська, 2005) та «Словник українських імен» І.І. Трійняка (Трійняк, 2005). Це фактично словники-довідники, у яких подано коротку інформацію про походження переважно християнських імен, а також деяких слов'янських, тюркських, арабських і західноєвропейських. Важливим доповненням до цих словників-довідників є етимологічні статті, присвячені походженню різних особових імен та вміщені в академічному «Етимологічному словникові української мови» в 7 т. за редакцією О.С. Мельничука (на сьогодні опубліковано 6 томів; ЕСУМ). У цьому контексті не можна не згадати і про фундаментальну лексикографічну працю П.П. Чучки «Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник», у якій, за словами автора, подано «доступний виклад історії особових імен українців та їх предків з посиленою увагою до імен давніших часів, за яких особові імена слов'янського походження кількісно ще переважали над іменами чужомовними, тобто запозиченими з інших мов, передусім із давньоєврейської, давньогрецької, латинської та західноєвропейських...» (Чучка, 2011, с. 2).

Етимологічних словників прізвищ в українській ономастичній лексикографії також небагато. Серед них — етимологічні словники прізвищ окремих регіонів — Львівщини, Гуцульщини та Закарпаття. Це, зокрема, такі праці: «Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини

кін. XVIII — поч. XIX ст. (з етимологічним словником)» І.Д. Фаріон (Фаріон, 2001), «Прізвища сучасної Гуцульщини» і «Прізвища Галицької Гуцульщини» М.М. Габорака (Габорак, 2017; Габорак, 2019) та «Прізвища закарпатських українців» П.П. Чучки (Чучка, 2005). На окрему увагу заслуговує серія праць В.П. Шульгача «Нариси з праслов'янської антропонімії» (8 частин), у яких проаналізовано різні генетично слов'янські прізвища та прізвищеві назви й відновлено їхні праслов'янські архетипи (Шульгач, 2008; Шульгач, 2015; Шульгач, 2016; Шульгач, 2017; Шульгач, 2018; Шульгач, 2019; Шульгач, 2022; Шульгач, 2023). Незначна кількість таких праць у вітчизняній ономастиці зумовлена, очевидно, складним процесом їх підготування: збиранням матеріалу, установленням історичних форм прізвищевих назв і власне прізвищ і нарешті їх етимологічним аналізом. Стосовно підготування та укладення «Етимологічного словника прізвищ жителів України», то це, мабуть, справа не найближчої перспективи, оскільки появі такого словника мають передувати етимологічні словники прізвищ жителів різних регіонів України. З огляду на це заслуговує на увагу публікація І.В. Єфименко «Матеріали до етимологічного словника прізвищ жителів України» (Єфименко, 2023а, с. 22—57).

Як уже йшлося, у назвознавстві загалом і в українському зокрема розрізняють офіційні антропоніми й неофіційні. Переважно до неофіційних власних особових назв зараховують прізвиська, хоч дехто з дослідників вважає неофіційними антропонімами особові імена, які функціонують поза документами державного зразка (Малаш, 2024, с. 78). Збирання і систематизація неофіційних антропонімів, особливо прізвиस्क, у межах давно заселених регіонів України і далі їх етимологізування — важливе завдання української антропоніміки, адже в основі цих назв часто відображені архаїчні питомі мовні елементи, специфічні діалектні різноманітні риси й іншомовні форми. На жаль, у вітчизняній ономастичній лексикографії такі праці поодинокі. Серед них, зокрема, дослідження «Походження прізвиस्क» М.М. Габорака, уміщене в його комплексній студії «Село на нашій Україні... (до 400-ліття першої письмової згадки про Текучу)» (Габорак, 2023, с. 267—308), низка спеціальних статей українських ономастів, наприклад М.Я. Наливайко (Наливайко, 2012; Наливайко, 2014; Наливайко, 2018) та ін.

Якщо етимологічні (історико-етимологічні) словники власних назв мають важливе значення насамперед для фундаментальної науки, то для мовленнєвої практики незамінні нормативні словники онімів, які задовольняють запити користувачів щодо написання, творення, відмінювання найрізноманітніших онімів, відтворення іншомовних власних назв українською мовою. Нормативні словники власних назв поділяють на орфографічні, граматичні, словотвірні, словники передавання чужомовних онімів українською мовою. Кожен із них важливий для певної мовленнєвої ситуації. Чи не найбільшу увагу мовця привертають сьогодні саме орфографічні словники онімної лексики, основні серед яких — словники топонімів й антропонімів з огляду на особливу, центральну, роль цих

власних назв в онімному просторі будь-якої мови. В українській ономастичній лексикографії власне онімних правописних словників небагато¹. З-поміж орфографічних словників топонімів це — «Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники)» В.О. Горпинича (Горпинич, 2001) і певною мірою «Словник гідронімів України» (укладачі: І.М. Железняк, А.П. Корепанова, Л.Т. Масенко, А.П. Непокупний, В.В. Німчук, Є.С. Отін, О.С. Стрижак, К.К. Цілуйко; СГУ), а також довідники адміністративно-територіального поділу України зі списками назв населених пунктів усіх областей. Останній із опублікованих таких довідників датований 2012 р. (АТУ). Перша із цих праць — «Словник географічних назв» — повною мірою не задовольняє запитів користувачів щодо правопису українських топонімів, оскільки в ній зафіксовано лише ойконіми, низка з яких викликає сьогодні запитання щодо відповідності нормам чинного правопису, наприклад: назва нп *Бровари* Київської обл. та ойконім *Броварі* на Тернопільщині, *Севєродонецьк* у Луганській обл. тощо. У другій — «Словнику гідронімів України» — наведено лише назви протічних водойм України — балок (мокрих), річок, потоків, потічків. А в «Словнику мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» за редакцією О.П. Карпенко (укладачі: І.М. Железняк, В.В. Лучик, Т.І. Поляруш, О.С. Стрижак, В.П. Шульгач; СМГУ) подано назви протічних і непротічних водойм тільки із сімох регіонів України.

Якщо йдеться про показники адміністративно-територіального устрою України, то в останньому з них, опублікованому у 2012 р., уміщено чимало російськомовних калюк, які не відповідають нормам сучасної української мови, на зразок ойконімів *Надежда* на Полтавщині, *Победа* на Донеччині, *Питомник* на Харківщині та ін. Крім цього, у наступні роки з'явилося багато перейменувань різних ідеологічних назв поселень відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та заборону пропаганди їхньої символіки» (2015 р.; із змінами та доповненнями від 2018, 2019, 2022, 2023 рр.), тому для апарату Верховної Ради України сьогодні постає нагальна потреба підготувати нові показники адміністративно-територіального устрою України, у яких би було враховано відповідні зміни у вітчизняному ойконіміконі.

У сфері антропонімної лексики ситуація трохи краща, оскільки для потреб користувача наявні словники, де можна перевірити правопис і сучасних українських імен, і прізвищ. Написання українських імен допоможуть з'ясувати вже названі праці «Власні імена людей. Словник-довідник» Л.Г. Скрипник і Н.П. Дзятківської та «Словник українських імен» І.І. Трійняка. У першій із них наприкінці подано навіть правописні довідники: «Особливості правопису власних імен» і «Правопис прізвищ».

¹ Не беремо до уваги орфографічних словників загальноживаної лексики, де з-поміж загальних назв наведено й деякі українські та іншомовні топоніми.

Друга цінна передусім тим, що, крім переліку офіційних форм імен, у ній наведено їхні народнорозмовні варіанти. Щоправда, у словнику І.І. Трійняка трапляються поодинокі правописні помилки, наприклад, імена *В'ячеслав* і *В'ячеслава* зафіксовано без апострофа (Трійняк, 2005, с. 77). Щодо правописних словників українських прізвищ, то серед них власне орфографічними можна назвати лише два — «Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини» Ю.М. Новикової (Новикова, 2007) і «Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини)» (СП). Усі інші як усеукраїнські, так і регіональні словники прізвищ українців є насамперед словниками реєстрового типу, зрідка з елементами етимології. Серед перших — «Довідник українських прізвищ» і «Словник сучасних українських прізвищ» у 2 т. Ю.К. Редька (Редько, 1968; Редько, 2007). З-поміж других — низка словників прізвищ із різних регіонів України: «Словник прізвищ жителів Луганщини» у 2 т. К.Д. Глуховцевої, І.Д. Глуховцевої, В.В. Леснової (СПЖЛ), «Прізвища Середньої Наддніпрянщини (Словник)» В.О. Горпинича, Ю.Б. Бабій (Горпинич, Бабій, 2004), «Прізвища Дніпровського Припоріжжя (словник)» В.О. Горпинича, І.А. Корнієнко (Горпинич, Корнієнко, 2003), «Прізвища Правобережного Степу: Словник» В.О. Горпинича, Т.В. Тимченко (Горпинич, Тимченко, 2005), «Словник прізвищ північно-західної України і суміжних земель» Г.Л. Аркушина (Аркушин, 2013). Орфографічні словники українських прізвищ надзвичайно актуальні сьогодні, оскільки в сучасному українськомовному просторі (ЗМІ, офіційні документи) чимало прізвищ, у структурі яких наявні орфографічні помилки, наприклад: *Клімчук*, *Колеснік*, *Саліженко*, *Саліванчук* та ін. замість нормативних *Климчук* < імені *Климко* або *Климець* < *Клим*, *Колесник* < *колесник* 'колісний майстер', *Салиженко* < прізвиська *Салига*, *Саліванчук* < імені *Саливон*.

Важливе значення для внормування власних назв, передусім топонімів, мають дериваційні словники, у яких визначають правильне творення і написання похідних від ойконімів назв жителів і прикметників. Щодо назв жителів, то у вітчизняних засобах масової інформації часто натрапляємо на паралельні форми назв мешканців того чи того нп, наприклад: *берегівчани* і *берегівці* < *Берегове* (місто на Закарпатті), *іришавчани* та *іришавці* < *Іришава* (місто на Закарпатті), *полтавчани* і *полтавці* < *Полтава*, *рівняни* й *ровенці* < *Рівне* (місто — обласний центр Ровенської обл.). Як слушно зазначають дослідники, відповідно до правил катойконімного словотворення і норм сучасної української літературної мови, має бути єдина усталена форма назви мешканців, що повинна ґрунтуватися насамперед на дериваційних правилах та історичній традиції (Піпаш, 2013, с. 124). Із цього приводу важливо зауважити, що катойконіми у слов'янських мовах формувалися на базі топонімів за допомогою різних афіксів. В українській та в інших східнослов'янських мовах — це суфікси *-ан-(-и)* і *-ц-(-і)* у формі множини (Горпинич, 2003, с. 14), в однині відповідно — *-ан-ин* і *-ан-к-(-а)* та *-ець*, *-к-(-а)*, наприклад: *кияни*: *киянин*, *киянка*; *полтавці*:

полтавець, полтавка. У зазначеному контексті закономірно постає запитання: який формант із указаних переважає у творенні катойконімів? У цьому разі, на мою думку, нам допоможе історія мови. Так, аналіз різних історичних джерел засвідчує, що деривати із суфіксом **-ан-(-и) / -ян-(-и)** охоплюють такі семантичні групи: 1) назви осіб за загальним найменуванням місць проживання: *древляне* < *древа (дерева)*, *полане* < *поле*; 2) назви осіб за власними назвами місць проживання: *помор'яне* 'жителі Помор'я', *полочане* 'мешканці на берегах р. Полота'; 3) назви осіб за їх належністю до конкретного віровчення: *ари-ане* 'прихильники вчення Арія', *адомане* 'прихильники однієї з ересей, пов'язаних з ім'ям Адам' (Білоусенко, 2012, с. 39). Отже, суфікс **-ан-(-и) [-ан-ин, -ан-к-(-а)]** первісно характеризував жителів певних територій, а не населених пунктів. Лише згодом він розширив свою семантику і став функціонувати і в назвах мешканців, похідних від того чи того ойконіма.

Упродовж становлення дериваційних моделей назв мешканців в українській мові провідним засобом катойконімного словотворення були суфікси **-ц-(-і)** (мн.), **-ець** і **-к-(-а)** (одн.), що й підтверджують пам'ятки, наприклад: *Болоховиць* < нп *Болохов*, *Межибожці* < нп *Межибож*, *Чарнятинці* < нп *Чарнятин* (Молчановский, 1885, с. 102, 103). З огляду на це пріоритетними сьогодні треба вважати катойконіми на зразок *житомириці* (*житомирць, житомирка*), *ровенці* (*ровенець, ровенка*), *тернопільці* (*тернополець, тернопілька*). Можливе й функціонування паралельних катойконімних форм із суфіксом **-ц-(-і) [-ець, -к-(-а)]** й **-ан-(-и) / -ян-(-и) [-ан-ин, -ан-к-(-а), -ян-ин, -ян-к-(-а)]**, як-от: *львівці* < іст. *львовьць*, 1352 р. (ССУМ 1, 561) і сучасне *львів'яни*; *харківці* та *харків'яни* й ін., але тільки *очаківці, миколайці, херсонці; лучани* та ін. З погляду норми важливо також уникати незакономірних форм назв мешканців із так званим суфіксом **-ч-ан-(-и) [-ч-ан-ин, -ч-ан-к-(-а)]**, наприклад: *берегівчани* < ойконіма *Берегове*, *уманчани* < ойконіма *Умань*. Нормативними катойконімами в цьому разі є лише *берегівці* (*береговець, берегівка*) й *уманці* (*уманець, уманка*). Щодо складника **-ч-** у суфіксі **-ч-ан-(-и)** (мн.), то він з'явився внаслідок перерозкладу основи ойконімів із кінцевими **-к-**, **-ц⁽²⁾-**, до яких приєднався катойконімний суфікс **-ан-(-и) / -ян-(-и)** (Смольская, 2014, с. 89). Пор. відповідно закономірні деривати: *вінничани* < *Вінниця*, *луганчани* < *Луганськ* та ін. Такий словотвір підтверджують, зокрема, й історичні словоформи, наприклад: *ушичаны* < *Ушица* (Молчановский, 1885, с. 80).

У сучасній вітчизняній ономастичній лексикографії наявні праці, де можна з'ясувати форми назв мешканців від тих чи тих ойконімів. Ідеться насамперед про роботи В.О. Горпинича: «Назви жителів в українській мові (Питання словотвору, слововживання та нормування)» (Горпинич, 1979), «Слов'янська ад'ектонімія і катойконімія» (Горпинич, 2003), «Словник відтопонімних прикметників і назв жителів України» (Горпинич, 1994).

На особливу увагу заслуговують також словники відтопонімних прикметників, або ад'ектонімів, оскільки в мовленнєвій практиці часто виникають труднощі з утворенням похідного прикметника від того чи того

ойконіма. Як слушно зазначав В.О. Горпинич, вивчення словотвору прикметників в українській мові виявило в назвах сільських (селищних і міських. — С.В.) рад значну кількість штучно утворених прикметникових форм, які не відповідають закономірностям української мови і мовленнєвій практиці (Горпинич, 1994, с. 3-6). Це призвело до того, що в сучасному українськомовному просторі функціонують помилкові прикметникові форми на зразок *іваничівський* < *Іваничі*, *локачинський* < *Локачі*, *рівненський* < *Рівне*, замість нормативних *іваницький*, *локацький*, *ровенський*. Дослідники неодноразово наголошували на нерегульованості питання творення відтопонімних прикметників в українській мові (Чучка, 1964, с. 39—40; Шульгач, 2001, с. 166—180; Горпинич, 2012, с. 109—127; Єфименко, 2023б, с. 75—77). Значною мірою це зумовлено тим, що від ідентичних за структурою ойконімів утворюють кілька відтопонімних прикметників, наприклад: *рівнянський*, *ровенський*, *рівенський* < *Рівне* (Горпинич, 2001, с. 352), *червонянський*, *червонський*, *червоненський* < *Червоне* (Горпинич, 2012, с. 109). Подекуди такі форми представлені і в єдиному на сьогодні нормативному словникові — «Словнику географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники)» В.О. Горпинича (Горпинич, 2001). виправити таку ситуацію, на мою думку, допоможе докладне вивчення історичної традиції творення і вживання ад'ектонімів, адже відтопонімні прикметники функціонують у мові давно й відображені в численних пам'ятках, а також дослідження живих фактів діалектного мовлення, оскільки в них яскраво виявлені словотвірні моделі української мови (Горбачук, 1971, с. 215). А далі, урахувавши сучасну мовленнєву практику, можна буде випрацювати фахові рекомендації. І вже на їх основі укладати нові нормативні словники, які ґрунтуватимуться на виваженому лінгвістичному аналізі цієї проблеми.

Сучасна мовленнєва практика дедалі більше актуалізує проблему словників передавання українською мовою іншомовних топонімів. Українська ономастична лексикографія має чимало напрацювань у цій царині (Кара-Моско, Токарський, 1953; Білецький, 1962; РУСГН; ГН). Утім переважно це російсько-українські словники. Однак труднощі передавання іншомовних топонімів виникають і в процесі відтворення власних географічних назв також з інших мов, зокрема слов'янських — польської, чеської, словацької та ін. (див., наприклад, праці: Pakhomova, 2022; SUSO). Тому для розв'язання цієї проблеми потрібно розробити чіткі правила передавання іншомовних топонімів засобами фонетики та графіки української мови й відобразити їх в «Українському правописі».

Важливим на перспективу в сучасному українському соціумі буде й словник-довідник перейменованих назв поселень, у якому потрібно зафіксувати нові ойконіми, що прийшли на зміну як ідеологічним назвам російськоімперської доби чи радянського періоду на зразок таких, як *Павлоград* (Дніпропетровська обл.), *Катеринопіль* (Черкаська обл.), *Червоноград* (Львівська обл.) (згідно з постановою Верховної Ради України від 19 вересня 2024 р., міста *Катеринопіль* і *Червоноград* перейменовано відповідно на *Ка-*

линопіль і Шептицький) та ін., так і назвам із російськомовною структурою, як-от: *Восход* (селище в Донецькій обл.), *Излучисте* (село в Дніпропетровській обл.), *Южне* (місто в Одеській обл.; згідно з постановою Верховної Ради України від 9 жовтня 2024 р., місто *Южне* перейменовано на *Південне*) та чимало ін. (Вербич, 2019, с. 125), які з'явилися на топонімній карті України після 1946 р., коли було перейменовано низку історичних назв, що не відповідали ідеологічним принципам тодішньої влади. Інші назви поселень постали як новотвори того часу. Такі ойконіми не відповідають засадам українського топонімотворення та порушують лексичні й орфографічні норми сучасної української мови, а отже, потребують зміни відповідно до правил чинного українського правопису. Із цього приводу видається слушною думка М.В. Голомидової про те, що штучна номінація — це свідомий відступ від правил, а природна — це дотримання усталених, регулярних семантичних або дериваційних моделей (Голомидова, 1988, с. 32).

Отже, у сучасному українськомовному просторі функціонують різноманітні власні назви, які містять важливу мовну, історичну й соціальну інформацію. І для того щоб така інформація дійшла до користувача у вивірній формі, ці власні назви треба систематизувати, фахово описати та кодифікувати. Сьогодні найкращою формою представлення онімів є словники власних назв — етимологічні, історико-етимологічні, нормативні, які можуть бути корисними як для фахівців, так і для загалу. Проте важливо пам'ятати, що кодифікації тих чи тих онімів у словниках, які орієнтуватимуть мовців на сприйняття наукової істини в з'ясуванні походження деяких власних назв, тлумаченні їхніх твірних основ, а також на нормативне творення, написання та вживання, має передувати докладне опрацювання і різноаспектне дослідження цих власних назв у колі науковців, а не аматорів.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

АТУ — Зайчук В.О., Скопненко Г.П. (ред.). (2012). *Україна: Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р.)*. Київ: Парламентське видавництво.

ГН — Гнатюк І.С., Миронюк О.М., Самойлова І.А., Цимбалюк-Скопненко Т.В. (2014). *Географічні назви / Географические названия. Російсько-український словник: у 4 т. Том 4 (с. 876—906)*. Київ: Знання.

ЕСЛГНПР — Стрижак О.С. (ред.). (1985). *Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі*. Київ: Наукова думка.

ЕСУМ — Мельничук О.С. (ред.). (1982—2012). *Етимологічний словник української мови: у 7 т. Том 1—6*. Київ: Наукова думка.

РУСГН — Єрмоленко С.Я., Єрмоленко В.І., Ленець К.В., Пустовіт Л.О. (1996). *Російсько-український словник географічних назв. Новий російсько-український словник-довідник: близько 65 тис. слів (с. 649—682)*. Київ: Довіра.

СГУ — Желєзняк І.М., Корепанова А.П., Масенко Л.Т., Непокупний А.П., Німчук В.В., Цілуйко К.К. (ред.) та ін. (1979). *Словник гідронімів України*. Київ: Наукова думка.

СМГУ — Желєзняк І.М., Карпенко О.П., Лучик В.В. та ін. (2004). *Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавищина, Черкащина*. Київ: Обереги.

- СП — Бабич Н.Д., Колесник Н.С., Лук'янюк К.М. (ред.). (2002). *Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини)*. Чернівці: Букрек.
- СПЖЛ — Глуховцева К.Д., Глуховцева І.Я., Леснова В.В. (2011). *Словник прізвищ жителів Луганщини: у 2 т.* Луганськ: ЛНУ ім. Тараса Шевченка.
- ССУМ — Гринчишин Д.Г., Гумецька Л.Л., Керницький І.М. (1977—1978). *Словник староукраїнської мови XIV—XV ст.: у 2 т.* Київ: Наукова думка.
- SUSO — Pakhomova S.M., Džoganik J., Kuz H. (2022). *Slovensko-ukrajinský slovník ojkonyt / Словацько-український словник ойконімів*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta.

ЛІТЕРАТУРА

- Аркушин Г. (упоряд.). (2013). *Словник прізвищ північно-західної України і суміжних земель*. Луцьк: Вежа-Друк.
- Белецкий А.А. (1972). *Лексикология и теория языкознания (ономастика)*. Киев: Изд-во Киевского ун-та.
- Білецький А.О. (1962). Проект уніфікації передачі на письмі східнослов'янських географічних назв. *Друга Республіканська ономастична нарада: тези* (с. 206—208). Київ: Інститут мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР.
- Білоусенко П., Самоєнко О. (2012). Назви осіб на -ани (-яни) в давньорусько-українській мові XI—XIII ст. М. Федурко (ред.), *Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. праць* (с. 37—42). Дрогобич.
- Бучко Д., Котович В. (2017). *Походження назв населених пунктів Тернопільщини*. Дрогобич: Посвіт.
- Вербіч С.О. (2007). *Гідронімія басейну Верхнього Дністра. Етимологічний словник-довідник*. Київ: Унів. вид-во «ПУЛЬСАРИ».
- Вербіч С.О. (2009). *Гідронімія басейну Середнього Дністра. Етимологічний словник*. Луцьк: ВМА «Терен».
- Вербіч С.О. (2013). *Етимологічний словник басейну Нижнього Дністра. Етимологічний словник*. Луцьк: ВМА «Терен».
- Вербіч С.О. (2017). Лексикографічне опрацювання українського топонімікону: традиції та сучасність. П.Ю. Гриценко (гол. редкол.), *Українська лексикографія та лексикологія: проблеми, завдання: матеріали пленуму Наукової ради НАН України «Українська мова»* (с. 94—110). Київ: КММ.
- Вербіч С.О. (2019а). *Назви поселень Чернівецьчини: історико-етимологічний словник*. Чернівці: Букрек.
- Вербіч С.О. (2019б). Сучасні ойконіми України з російськомовною структурою: нормативний аспект. Т.Ю. Ковалевська (гол. ред.), *Записки з українського мовознавства: зб. наук. праць*, 1(26), 125—134.
- Габора М. (2010). *Гідронімія Івано-Франківщини: етимологічний словник-довідник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Габора М. (2011). *Топонімія Галицької Гуцульщини: етимологічний словник-довідник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Габора М. (2013). *Топонімія Покуття та деяких прилеглих територій. Етимологічний словник-довідник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Габора М. (2014). *Назви населених пунктів Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Габора М. (2015). *Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Етимологічний словник-довідник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Габора М.М. (2017). *Прізвища сучасної Гуцульщини (на матеріалі Косівського району). Етимологічний словник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Габора М.М. (2019). *Прізвища Галицької Гуцульщини. Етимологічний словник*. Івано-Франківськ: Місто НВ.

- Габорак М.М. (2023). *Село на нашій Україні... (до 400-ліття першої письмової згадки про Текучу)* (с. 267—308). Івано-Франківськ: Нова Зоря.
- Голомидова М.В. (1988). *Искусственная номинация в русской ономастике*. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т.
- Горбачук В.Т. (1971). Назви жителів за місцем мешкання або походження (на матеріалі говірок Вінниччини). Ф.Т. Жилко (ред.), *Праці XII Республіканської діалектологічної наради* (с. 215—221). Київ: Наукова думка.
- Горпинич В.О. (1979). *Назви жителів в українській мові (Питання словотвору, слововживання та нормування)*. Київ: Вища школа.
- Горпинич В.О. (1994). *Словник відтопонімних прикметників і назв жителів України*. Том I—II. Кіровоград.
- Горпинич В.О. (2001). *Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники)*. Київ: Довіра.
- Горпинич В.О. (2003). *Слов'янська ад'єктонімія і катойконімія*. Дніпропетровськ: Пороги.
- Горпинич В.О., Корнієнко І.А. (2003). *Прізвища Дніпровського Припоріжжя: словник*. Дніпропетровськ: Пороги.
- Горпинич В.О., Бабій Ю.Б. (2004). Прізвища Середньої Наддніпрянищини: словник. *Ономастика і апелятиви: зб. наук. праць, 20*. Дніпропетровськ.
- Горпинич В.О., Тимченко Т.В. (2005). Прізвища Правобережного Степу: словник. *Ономастика і апелятиви: зб. наук. праць, 22*. Дніпропетровськ.
- Горпинич В.О. (2012). Проблеми нормування відтопонімних прикметників. *Нариси з пропріальної та апелятивної словотвірної дериватології* (с. 109—127). Дніпропетровськ: Нова ідеологія.
- Єфименко І.В. (2023а). Матеріали до етимологічного словника прізвищ жителів України. С.О. Вербич (ред.), *Повідомлення Української ономастичної комісії. Нова серія, 8(23)*, 22—57. Луцьк: ВМА «Терен».
- Єфименко І.В. (2023б). Деякі зауваги до передавання власних назв в «Українському правописі» 2019 року. *Українська мова, 3*, 68—83. <https://doi.org/10.15407/ukrtmova2023.03.068>
- Іваненко О.В. (2017). *Назви поселень Сумщини. Історико-етимологічний словник*. Київ: ТОВ «КММ».
- Кара-Моско А.С., Токарський М.К. (1953). *Російсько-український словник географічних назв*. Київ: Радянська школа.
- Карпенко Ю.О. (1964). *Топоніміка гірських районів Чернівецької області: конспект лекцій*. Чернівці: Чернівецький держ. ун-т.
- Карпенко Ю.О. (1965а). *Топонімія східних районів Чернівецької області: конспект лекцій*. Чернівці: Чернівецький держ. ун-т.
- Карпенко Ю.О. (1965б). *Топонімія центральних районів Чернівецької області: конспект лекцій*. Чернівці: Чернівецький держ. ун-т.
- Карпенко Ю.О. (1975). *Топонімія північно-східної Одещини: конспект лекцій*. Одеса: Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова.
- Карпенко Ю.О. (уклад.). (1978). *Топонімія південно-східної Одещини: методичні вказівки*. Одеса: Одеський держ. ун-т ім. І.І. Мечникова.
- Карпенко Ю.О. (ред.). (1981). *Гідронімія Нижнього Подністрів'я*. Київ — Одеса: Вища школа.
- Карпенко Ю.О. (2004). Власні назви. В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін., *Українська мова. Енциклопедія* (с. 83—84). Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана.
- Лобода В.В. (1976). *Топонімія Дніпро-Бузького межиріччя*. Київ: Вища школа.
- Лукаш Г.П. (2003). Нотатки з теорії ономастики. *Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка. Філологічні науки, 2(100)*, 184—194.
- Лучик В.В. (2014). *Етимологічний словник топонімів України*. Київ: ВЦ «Академія».
- Малаш О. (2024). Право на ім'я: проблемні питання української неофіційної антропонімії у ХХІ столітті. *Мовознавство, 2*, 77—86.
- Масенко Л.Т. (1979). *Гідронімія Східного Поділля*. Київ: Наукова думка.

- Молчановский Н. (1885). *Очерк известий о Подольской земле до 1434 года*. Киев.
- Наливайко М.Я. (2012). Матеріали до Словника прізвиськ жителів Львівщини. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство), 16, 377—382.
- Наливайко М.Я. (2014). Сучасні прізвиська жителів Львівщини. *Слов'янський збірник*, 18, 75—83.
- Наливайко М.Я. (2018). Матеріали до Словника прізвиськ жителів Львівщини 2. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія, 2(70), 167—170.
- Новикова Ю.М. (2007). *Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини*. Донецьк: Вебер (Донецька філія).
- Отин Е.С. (2000). *Топонимия приазовских греков: Историко-этимологический словарь географических названий*. Донецк — Мариуполь.
- Піпаш Ю. (2013). *Плекаймо слово рідне*. Ужгород: Вид-во О. Гаркуші.
- Пура Я.О. (1990). *Походження назв територіальних мікрооб'єктів Рівненщини*. Том 1. Рівне.
- Редько Ю.К. (1968). *Довідник українських прізвищ*. Київ: Радянська школа.
- Редько Ю.К. (2007). *Словник сучасних українських прізвищ; у 2 т.* Львів: НТШ.
- Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. (2005). *Власні імена людей. Словник-довідник*. Київ: Наукова думка.
- Смольская А.К. (2014). Словообразование в славянских языках (конспект лекций спецкурса). Є.М. Черноіваненко (ред.), *«Людиною бути — це мистецтво»: зб. пам. д. філол. наук, проф. А.К. Смольської* (с. 84—124). Одеса.
- Торчинська Н.М., Торчинський М.М. (2008). *Словник власних географічних назв Хмельницької області*. Хмельницький: Авіст.
- Трійняк І.І. (2005). *Словник українських імен*. Київ: Довіра.
- Фаріон І.Д. (2001). *Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII — початку XIX століття (з етимологічним словником)*. Львів: Літопис.
- Худаш М.Л., Демчук М.О. (1991). *Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення)*. Київ: Наукова думка.
- Худаш М.Л. (1995). *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів: утворення від слов'янських автохтонних відкомполітичних скорочених особових власних імен*. Київ: Наукова думка.
- Худаш М.Л. (2004). *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів)*. Львів.
- Худаш М.Л. (2006). *Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення)*. Львів.
- Чучка П.П. (2005). *Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник*. Львів: Світ.
- Чучка П.П. (2011). *Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник*. Ужгород: Ліра.
- Шульгач В.П. (1998). *Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції)*. Київ.
- Шульгач В.П. (2001). *Ойконімія Волині: Етимологічний словник-довідник*. Київ: Кий.
- Шульгач В.П. (2008). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. I. Київ: Довіра.
- Шульгач В.П. (2015). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. II. Київ.
- Шульгач В.П. (2016). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. III. Київ.
- Шульгач В.П. (2017). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. IV. Київ.
- Шульгач В.П. (2018). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. V. Київ.
- Шульгач В.П. (2019). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. VI. Київ.
- Шульгач В.П. (2022). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. VII. Київ.
- Шульгач В.П. (2023). *Нариси з праслов'янської антропонімії*. Ч. VIII. Київ.
- Янко М.П. (1998). *Топонімічний словник України: словник-довідник*. Київ: Знання.
- Яцій В.О. (2015). *Ойконімія Івано-Франківської області: історико-етимологічний словник*. Київ: Наукова думка.

Pakhomova S. (Ed.). (2022). *Transformácia a transpozícia onomastických kategórií v slovanských jazykoch*. Prešov.

Статтю отримано 15.10.2024

LEGEND

АТУ — Zaichuk, V.O., & Skopnenko, H.P. (Eds.). (2012). *Ukraine: Administrative and territorial organization (as of January 1, 2012)*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo (in Ukrainian).

ГН — Hnatiuk, I.S., Myroniuk, O.M., Samoilo, I.A., & Tsymbaliuk-Skopnenko, T.V. (Ed.). (2014). *Geographical names. Russian-Ukrainian dictionary: in 4 vols*. Vol. 4 (pp. 876—906). Kyiv: Znannia (in Russian, in Ukrainian).

ЕСЛГНПР — Stryzhak, O.S. (Ed.). (1985). *Etymological dictionary of historical geographical names of Southern Russia*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

ЕСУМ — Melnychuk, O.S. (Ed.). (1982—2012). *Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 vols*. Vols. 1—6. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

РУСГН — Yermolenko, S.Ya., Yermolenko, V.I., Lenets, K.V., & Pustovit, L.O. (Ed.). (1996). *Russian-Ukrainian dictionary of geographical names. New Russian-Ukrainian reference dictionary: about 65,000 words* (pp. 649—682). Kyiv: Dovira (in Russian, in Ukrainian).

СГУ — Zheliezniak, I.M., Korepanova, A.P., Masenko, L.T., Nepokupnyi, A.P., Nimchuk, V.V., Tsiluiko, K.K. (Ed.), et al. (1979). *Dictionary of hydronyms of Ukraine*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

СМГУ — Zheliezniak, I.M., Karpenko, O.P., & Luchyk, V.V. et al. (2004). *Dictionary of microhydronyms of Ukraine. Volyn, Zhytomyr Region, Zaporizhzhia, Kyiv Region, Kirovohrad Region, Poltava Region, Cherkasy Region*. Kyiv: Oberehy (in Ukrainian).

СП — Babych, N.D., Kolesnyk, N.S., & Lukianiuk, K.M. (Ed.). (2002). *Dictionary of surnames: practical word-changing and orthographic (based on material from Chernivtsi region)*. Chernivtsi: Bukrek (in Ukrainian).

СПЖЛ — Hlukhovtseva, K.D., Hlukhovtseva, I.Ya., & Liesnova, V.V. (Ed.). (2011). *Dictionary of surnames of residents of the Luhansk region: in 2 vols*. Luhansk: LNU im. Tarasa Shevchenka (in Ukrainian).

ССУМ — Hrynychshyn, D.H., Humetska, L.L. (Ed.), & Kernytskyi, I.M. (1977—1978). *Dictionary of the Old Ukrainian language of the XIV—XV centuries: in 2 vols*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).

SUSO — Pakhomova, S.M., Džoganik, J., & Kuz, H. (2022). *Slovensko-ukrajinský slovník ojkonyt / Словацько-український словник ойконімів*. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta (in Slovak, in Ukrainian).

REFERENCES

Arkushyn, H. (Ed.). (2013). *Dictionary of surnames of northwestern Ukraine and neighboring lands*. Lutzk: Vezha-Druk (in Ukrainian).

Beleckij, A.A. (1972). *Lexicology and theory of linguistics (onomastics)*. Kiev: Izd-vo Kievskogo un-ta (in Russian).

Biletskyi, A.O. (1962). The project of the unification of the written transmission of East Slavic geographical names. *Second Republican onomastic meeting: theses* (pp. 206—208). Kyiv: Instytut movoznavstva im. O. Potebni AN URSSR (in Ukrainian).

Bilousenko, P., & Samoienko, O. (2012). Names of persons with -any (-yany) in the ancient Russian-Ukrainian language of the 11th—13th centuries. M. Fedurko (Ed.), *The native word in the ethnocultural dimension: coll. of science works* (pp. 37—42). Drohobych (in Ukrainian).

- Buchko, D., & Kotovych, V. (2017). *The origin of the names of settlements in the Ternopil region*. Drohobych: Pysvit (in Ukrainian).
- Chuchka, P.P. (2005). *Surnames of Transcarpathian Ukrainians: Historical and etymological dictionary*. Lviv: Svit (in Ukrainian).
- Chuchka, P.P. (2011). *Slavic personal names of Ukrainians: historical and etymological dictionary*. Uzhhorod: Lira (in Ukrainian).
- Farion, I.D. (2001). *Ukrainian surnames of the Carpathian Lviv Oblast at the end of the 18th — beginning of the 19th century (with an etymological dictionary)*. Lviv: Litopys (in Ukrainian).
- Haborak, M. (2010). *Hydronymy of Ivano-Frankivsk region: etymological dictionary-reference*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).
- Haborak, M. (2011). *Toponymy of the Galician Hutsul region: etymological dictionary-reference*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).
- Haborak, M. (2013). *Toponymy of Pokuttia and some adjacent territories. Etymological dictionary-reference*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).
- Haborak, M. (2014). *Names of settlements in Ivano-Frankivsk region. Etymological dictionary-reference*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).
- Haborak, M. (2015). *Names of mountains and valleys of Ivano-Frankivsk region. Etymological dictionary-reference*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).
- Haborak, M.M. (2017). *Surnames of the modern Hutsul Region (based on material from the Kosiv district). Etymological dictionary*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).
- Haborak, M.M. (2019). *Surnames of the Galician Hutsul region. Etymological dictionary*. Ivano-Frankivsk: Misto NV (in Ukrainian).
- Haborak, M.M. (2023). *A village in our Ukraine... (to the 400th anniversary of the first written mention of Tekucha)* (pp. 267—308). Ivano-Frankivsk: Nova Zoria (in Ukrainian).
- Holomidova, M.V. (1988). *Artificial nomination in Russian onomastics*. Yekaterinburg: Ural. hos. ped. un-t (in Russian).
- Horbachuk, V.T. (1971). Names of residents by place of residence or origin (based on the sayings of Vinnytsia). F.T. Zhylko (Ed.), *Proceedings of the 12th Republican Dialectological Meeting* (pp. 215—221). Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O. (1979). *Names of residents in the Ukrainian language (Issues of word formation, word usage and standardization)*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O. (1994). *Dictionary of toponymic adjectives and names of residents of Ukraine*. Vols. I—II. Kirovohrad (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O. (2001). *Dictionary of geographic names of Ukraine (toponyms and toponymic adjectives)*. Kyiv: Dovira (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O. (2003). *Slavic adektonymy and katoikonymy*. Dnipropetrovsk: Porohy (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O., & Korniienko, I.A. (2003). *Surnames of the Dnipro region: dictionary*. Dnipropetrovsk: Porohy (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O., & Babii, Yu.B. (2004). Surnames of the Central Dnipro region: a dictionary. *Onomastics and appellatives: coll. of science works, 20*. Dnipropetrovsk (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O., & Tymchenko, T.V. (2005). Surnames of the Right Bank Steppe: a dictionary. *Onomastics and appellatives: coll. of science works, 22*. Dnipropetrovsk (in Ukrainian).
- Horpnych, V.O. (2012). Problems of norming toponymic adjectives. *Essays on proper and appellative word-formative derivation* (pp. 109—127). Dnipropetrovsk: Nova ideolohiia (in Ukrainian).
- Ivanenko, O.V. (2017). *Names of settlements of Sumy Oblast. Historical and etymological dictionary*. Kyiv: TOV “KMM” (in Ukrainian).
- Kara-Mosko, A.S., & Tokarskyi, M.K. (1953). *Russian-Ukrainian dictionary of geographical names*. Kyiv: Radianska shkola (in Russian, in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (1964). *Toponymy of mountainous regions of Chernivtsi region: lecture notes*. Chernivtsi: Chernivetskyi derzh. un-t (in Ukrainian).

- Karpenko, Yu.O. (1965a). *Toponymy of eastern districts of Chernivtsi region: lecture notes*. Chernivtsi: Chernivetskyi derzh. un-t (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (1965b). *Toponymy of central districts of Chernivtsi region: lecture notes*. Chernivtsi: Chernivetskyi derzh. un-t (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (1975). *Toponymy of north-eastern Odesa: lecture notes*. Odesa: Odeskyi derzh. un-t im. I.I. Mechnykova (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (Ed.). (1978). *Toponymy of southeastern Odesa: methodical guidelines*. Odesa: Odeskyi derzh. un-t im. I.I. Mechnykova (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (Ed.). (1981). *Hydronymy of Lower Transnistria*. Kyiv — Odesa: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
- Karpenko, Yu.O. (2004). Proper names. V.M. Rusanivskyi, O.O. Taranenko, M.P. Ziabliuk (Eds.), *Ukrainian language. Encyclopedia* (pp. 83—84). Kyiv: Vyd-vo “Ukrainska entsyklopediia” im. M.P. Bazhana (in Ukrainian).
- Khudash, M.L., & Demchuk, M.O. (1991). *The origin of Ukrainian Carpathian and Pricarpathian names of settlements (vidanthronymic formations)*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Khudash, M.L. (1995). *Ukrainian Carpathian and Pricarpathian names of settlements: formation from Slavic autochthonous composite abbreviated personal proper names*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Khudash, M.L. (2004). *Ukrainian Carpathian and Pricarpathian names of settlements (formation from appellative anthronyms)*. Lviv (in Ukrainian).
- Khudash, M.L. (2006). *Ukrainian Carpathian and Carpathian names of settlements (appellative formations)*. Lviv (in Ukrainian).
- Loboda, V.V. (1976). *Toponymy of the Dnipro-Buza confluence*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Ukrainian).
- Luchyk, V.V. (2014). *Etymological dictionary of toponyms of Ukraine*. Kyiv: VTs “Akademiia” (in Ukrainian).
- Lukash, H.P. (2003). Notes on the theory of onomastics. *Bulletin of the Zhytomyr State University named after I. Franko. Philological sciences*, 2(100), 184—194 (in Ukrainian).
- Malash, O. (2024). The right to a name: problematic issues of Ukrainian unofficial anthronymy in the 21st century. *Movoznavstvo*, 2, 77—86 (in Ukrainian).
- Masenko, L.T. (1979). *Hydronimia of Eastern Podillia*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Molchanovskii, N. (1885). *Essay on news about the Podolsk land before 1434*. Kiev (in Russian).
- Nalyvaiko, M.Ya. (2012). Materials for the Dictionary of Nicknames of Lviv Oblast residents. *Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotlyubynskyi. Series: Philology (linguistics)*, 16, 377—382 (in Ukrainian).
- Nalyvaiko, M.Ya. (2014). Modern nicknames of residents of Lviv Oblast. *Slavic collection*, 18, 75—83 (in Ukrainian).
- Nalyvaiko, M.Ya. (2018). Materials for the Dictionary of Nicknames of the Residents of Lviv Oblast 2. *Scientific notes of the National University “Ostroh Academ”. Series: Philology*, 2(70), 167—170 (in Ukrainian).
- Novykova, Yu.M. (2007). *Practical word-change and spelling dictionary of surnames of Central and Eastern Donetsk region*. Donetsk: Veber (Donetska filiiia) (in Ukrainian).
- Otin, E.S. (2000). *Toponymy of the Azov Greeks: Historical and Etymological Dictionary of Geographical Names*. Donetsk — Mariupol (in Russian).
- Pakhomova, S. (Ed.). (2022). *Transformácia a transpozícia onomastických kategórií v slovanských jazykoch*. Prešov (in Slovak).
- Pipash, Yu. (2013). *Let's cherish the native word*. Uzhhorod: Vyd-vo O. Harkushi (in Ukrainian).
- Pura, Ya.O. (1990). *The origin of the names of territorial micro-objects of the Rivne region*. Vol. 1. Rivne (in Ukrainian).
- Redko, Yu.K. (1968). *Directory of Ukrainian surnames*. Kyiv: Radianska shkola (in Ukrainian).
- Redko, Yu.K. (2007). *Dictionary of modern Ukrainian surnames: in 2 vols*. Lviv: NTSh (in Ukrainian).

- Shulhach, V.P. (1998). *Proto-Slavic hydronymic fund (fragment of reconstruction)*. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2001). *Oikonymy of Volyn: Etymological dictionary-reference*. Kyiv: Kyy (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2008). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. I. Kyiv: Dovira (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2015). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. II. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2016). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. III. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2017). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. IV. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2018). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. V. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2019). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. VI. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2022). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. VII. Kyiv (in Ukrainian).
- Shulhach, V.P. (2023). *Essays on Proto-Slavic anthroponymy*. Vol. VIII. Kyiv (in Ukrainian).
- Skrypnyk, L.H., & Dziatkivska, N.P. (2005). *Proper names of people. Dictionary-reference*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Smolskaya, A.K. (2014). Word formation in Slavic languages (lecture notes for a special course). E.M. Chernoiivanenko (Ed.), *“Being human is an art”: coll. memorial d. philol. Sciences, Prof. A.K. Smolska* (pp. 84—124). Odesa (in Russian).
- Torchynska, N.M., & Torchynskyi, M.M. (2008). *Dictionary of proper geographical names of Khmelnytskyi region*. Khmelnytskyi: Avist (in Ukrainian).
- Triiniak, I.I. (2005). *Dictionary of Ukrainian names*. Kyiv: Dovira (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2007). *Hydronymy of the Upper Dniester basin. Etymological dictionary-reference*. Kyiv: Univ. vyd-vo PULSARY (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2009). *Hydronymy of the Middle Dniester basin. Etymological dictionary*. Lutzk: VMA “Teren” (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2013). *Etymological dictionary of the Lower Dniester basin. Etymological dictionary*. Lutzk: VMA “Teren” (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2017). Lexicographic study of the Ukrainian toponymicon: traditions and modernity. P. Hrysenko (Ed.), *Ukrainian lexicography and lexicology: problems, tasks: materials of the plenum of the Scientific Council of the National Academy of Sciences of Ukraine “Ukrainian language”* (pp. 94—110). Kyiv: KMM (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2019a). *Names of settlements of Chernivtsi region: historical and etymological dictionary*. Chernivtsi: Bukrek (in Ukrainian).
- Verbych, S.O. (2019b). Modern oikonyms of Ukraine with a Russian-language structure: normative aspect. T.Yu. Kovalevska (Ed.), *Notes from Ukrainian linguistics: coll. of science works, 1(26)*, 125—134 (in Ukrainian).
- Yanko, M.P. (1998). *Toponymic dictionary of Ukraine: reference dictionary*. Kyiv: Znannia (in Ukrainian).
- Yatsii, V.O. (2015). *Oikonymy of Ivano-Frankivsk region: historical and etymological dictionary*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukrainian).
- Yefymenko, I.V. (2023a). Materials for the etymological dictionary of surnames of residents of Ukraine. S.O. Verbych (Ed.), *Notice of the Ukrainian Onomastic Commission. New series, 8(23)*, 22—57. Lutzk: VMA “Teren” (in Ukrainian).
- Yefymenko, I.V. (2023b). Some remarks on the transfer of proper names in “Ukrainian orthography” of 2019. *Ukrainian language, 3*, 68—83. <https://doi.org/10.15407/ukr-mova2023.03.068> (in Ukrainian).

Received 15.10.2024

Sviatoslav Verbych, Doctor of Sciences in Philology,
Senior Researcher, Leading Researcher in the Department
of History of the Ukrainian Language and Onomastics
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Mykhailo Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: sviatoverb@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4671-1898>

PROPER NAMES IN THE MODERN LANGUAGE SPACE OF UKRAINE: FUNCTIONING, RESEARCH, CODIFICATION

The article analyzes modern Ukrainian onomastic lexicography, in particular etymological, reference and translation dictionaries of onyms. The main attention is paid to two main types of onymic dictionaries — **etymological** and **normative**. Modern etymological dictionaries of oikonyms, hydronyms and anthroponyms (primarily proper personal names and surnames) are characterized. It is specially noted: 1) priority is given to historical and etymological dictionaries of oikonyms. They provide, first of all, the historical forms of a certain settlement name; a structural-semantic and etymological analysis is offered on the basis of the analysis and establishment of the historically primary name; 2) it is important to prepare and compile the «Etymological dictionary of surnames of residents of Ukraine». The author describes the features of normative dictionaries of onyms that satisfy users' requests for writing, creation, declension of a wide variety of proper names, reproduction of foreign onyms in Ukrainian. These are orthographic, grammatical, word-formation dictionaries, dictionaries of the transfer of foreign onyms in the Ukrainian language. Emphasis is placed on the importance of orthographic dictionaries of anthroponyms (primarily surnames) and toponyms (primarily oikonyms) for modern speech practice, as well as derivational dictionaries of names of inhabitants of settlements and toponymic adjectives. There are many deviations from the norm in this area of functioning of proper names and derivative formations. The prospects of compiling a dictionary-handbook of the renamed names of settlements, which is important for modern Ukrainian society, are outlined.

Keywords: *proper names, dictionaries of onyms, etymological dictionaries of onyms, normative dictionaries of onyms, katoikonyms, ononymous adjectives, codification of onyms.*